

Lausunto asiakirjaan:

Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallisen ilmasto- ja energiastrategian luonnos (VN/11385/2020)

Lausunnonantaja:

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
Simo Rissanen, erityisasiantuntija

Kasvihuonekaasupäästöjen vähentäminen ja nielujen kasvattaminen (strategian luku 2.1.)

SOSTE kannattaa kunnianhimoisia ilmastotoimia ja tukee ilmastopolitiikkaa, joka mahdollistaa päästöjen vähentämisen ja nielujen kasvattamisen niin, että Suomen hiilineutraaliustavoitteet saavutetaan. Koska moneen toimenpiteeseen liittyy myös epävarmuuksia, on tärkeää, että tavoitteita seurataan ja mahdollisia lisätoimia tehdään niin, että hiilineutraalius voidaan varmistaa epävarmuuksista huolimatta.

Energiamarkkinoiden kehittäminen (strategian luku 2.7)

Strategiassa esitetään valmisteltavaksi valtion lainatavaksi yksityisille kotitalouksille sekä mallia valtion täytetäkoukseksi asunto-osakeyhtiöiden ilmastoystävällisten investointien tukemiseksi. SOSTE pitää esitystä kannatettavana. Tämä mahdollistaisi energiatehokkaihin ja ympäristöystävällisiin lämmitysmuotoihin siirtymisen myös matalatuloisimmille henkilöille ja edistäisi siten sosiaalisesti oikeudenmukaista siirtymää. SOSTE pitääkin tärkeänä, että yhteiskunnassa on tarjolla erilaisia vaihtoehtoja siirtyä kohti ekologisempaa ja kestävämpää energiakäyttöä, sillä myös kansalaisten tarpeet vaihtelevat suuresti.

Ilmastonmuutokseen sopeutumisen vahvistaminen (strategian luku 2.10)

SOSTE pitää tärkeänä, että ilmastonmuutoksen sopeutumista vahvistetaan ja kehitetään erityisesti terveydelliset ja sosiaaliset riskit huomioiden. Sopeutumisessa on tärkeää tunnistaa haavoittuvien ryhmien tarpeet ja varmistaa, että heidän hyvinvointinsa ja terveytensä turvataan.

Valtiontalousvaikutukset (strategian luku 3.2)

Strategiassa kerrotaan, että informaatio-ohjauksella ja energianeuvonnalla taataan kuluttajille ajantasainen tiedon saaminen energia- ja ilmastopolitiikan osa-alueilta energian säästämiseksi ja energiatehokkuustoimenpiteiden toteuttamiseksi sekä lisätään tietämystä uusiutuvan energian ratkaisusta ja kulutusjoustomahdollisuuksista. Nykyisellään energianeuvonta tavoittaa vain tietyn osan kansasta.

SOSTE huomauttaa, että ihmisillä on erilaisia valmiuksia strategian esittämien uusien teknologioiden laajalaiseen käyttöönottoon. Tämän näkökulman voisi huomioida energianeuvonnassa. Neuvonta voisi olla enemmän jalkautuvaa ja kohdistua entistä paremmin niihin ihmisiin, jotka tarvitsevat neuvontaa esimerkiksi uusien energiateknologioiden käyttöönotossa. Energianeuvonta olisi tärkeää saada ulottumaan siihen osaan väestöstä, jotka eivät vielä käytä energianeuvontaa, mutta voisivat hyötyä siitä.

Perus- ja ihmisoikeusvaikutukset (strategian luku 3.4) sekä sukupuolivaikutukset (strategian luku 3.5)

SOSTE näkee, että ihmis- ja perusoikeuksien sekä sukupuolivaikutusten arvioiminen on tärkeää ja keskeinen osa oikeudenmukaisen ilmastopolitiikan luomista. Strategiassa on tehty tärkeä selvitys sukupuolivaikutuksista, mutta johtopäätökset ilmaistaan turhan yleistävästi. Strategiassa esitetään, että energia-alan sukupuolisegregaatiota tulisi purkaa kouluttamalla naisia alan uusiin tehtäviin sekä lisäämällä naisten osuutta alalla. Strategia ei kuitenkaan ota kantaa, kuinka tämä tulisi toteuttaa. Tilanne vaatisi toteutuakseen laajempia rakenteellisia muutoksia esimerkiksi tavoissa, joilla ihmisiä kannustetaan tekemään uravalintoja.

Vaikutus energiajärjestelmään (strategian luku 4)

Strategiassa viitataan viime vuosikymmenellä tehtyihin arvioihin Suomen energiaköyhyyden tilasta ja kerrotaan, ettei niiden perusteella energiaköyhyys ole Suomessa laaja ongelma. SOSTE uskoo, että strategiassa olisi tarpeellista syventää energiaköyhyyden arviota. Viimeisen vuoden sisällä energiaköyhyyttä aiheuttavat ilmiöt ovat olleet suuressa muutoksessa esimerkiksi nousseen energian hinnan, huoltovarmuuden sekä inflaation myötä. SOSTE kannustaa selvittämään, ovatko vuosina 2013 ja 2015 tehtyjen tutkimusten tiedot yhä ajankohtaisia ja arvioimaan energiaköyhyyden tilaa nykytilanne huomioiden.

Strategiassa viitataan vuonna 2018 toteutettuun tutkimukseen, jonka mukaan Suomessa on kattava sosiaaliturvajärjestelmä, jonka puitteissa erilaisilla asumiskustannuksiin kohdistetuilla tukimuodoilla vähennetään energiaköyhyyttä. Tilanne energian suhteen on muuttunut voimakkaasti vuoden 2018 jälkeen. Sosiaaliturvajärjestelmä on hyvä, mutta esimerkiksi tänä vuonna sosiaaliturvaan on jouduttu tekemään muutoksia, koska järjestelmä ei ole reagoinut riittävän nopeasti energian hinnan muutoksiin.

Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä ei juurikaan huomioi työssäkäyviä matalapalkkaisia henkilöitä, joiden arkeen energianhintojen nousu on voinut vaikuttaa merkittävästi. SOSTE uskoo, että energiaköyhyyttä vähentäviä tukimuotoja tarkasteltaessa olisi tärkeää selvittää, vastaavatko tukimuodot tarpeeksi laajasti tuen tarvetta ja kohdistuvatko tuet niitä tarvitseville ihmisryhmille.

Muut Ilmasto- ja energiastrategian osat:

Sosiaalisten, taloudellisten ja ekologisten tavoitteiden yhteensovittaminen

Strategiassa esitetään taloudellisia, ympäristöllisiä sekä sosiaalisia tavoitteita, mutta näitä ei esitetä yhdenvertaisina tai toisiaan tukevinä tavoitteina.

SOSTE korostaa, että sosiaalisten, ekologisten ja taloudellisten hyödyn toteuttaminen yhtäaikaaisesti ja toisiaan tukevasti on mahdollista sekä tehokasta. Sosiaaliset näkökulmat ja niiden ymmärtäminen mahdollistaa sen, että strategiassa esitetyt ratkaisut tulevat käyttöön ja ratkaisut tulevat siten toteutumaan. Ilman sosiaalista näkökulmaa, kuten esimerkiksi erilaisten lähtökohtien huomioimista, on haastava saada strategiassa esitetyt ratkaisut käyttöön laajasti. Sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä ei tule asettaa toisistaan irrallisiksi tavoitteiksi, vaan on tärkeää ymmärtää näiden toisiaan tukeva rooli

Strategiassa kerrotaan, kuinka oikeudenmukaisuus on käsite, jota ei voida yksiselitteisesti määritellä. Vaikka aukottoman määritelmä laatiminen olisi hankalaa, on silti samaan aikaan mahdollista mitata oikeudenmukaisuuden vahvistumista tai heikentymistä erilaisten mittarien avulla. Tällaisia mittareita ovat

esimerkiksi tulonjakovaikutukset, alueelliset erot, eri aloihin kohdistuvat erot, vaikutukset (erityisesti pienituloisten) ostovoimaan sekä kansalaisten suhtautuminen ilmastopolitiikkaan, jolla on yhteys yleisesti ilmastopolitiikan hyväksyttävyydelle. Tällaisia mittareita seuraamalla on mahdollista saada tietoa ilmasto- ja energiapolitiittisten ratkaisujen sosiaalisista vaikutuksista ja tämän myötä arvioida, onko harjoitettu politiikka oikeudenmukaista. SOSTEn lähtökohta oikeudenmukaiselle ilmastopolitiikalle on, että millekään yhteiskunnan ryhmälle ei tule koitua suhteetonta tai kohtuutonta haittaa tai tällainen haitta kompensoidaan osana ilmastopolitiikkaa. Tällaisen oikeudenmukaisuusarvioinnin tekeminen edellyttää kuitenkin edellä kuvattua sosiaalisten vaikutusten järjestelmällistä arviointia ja seuranta.

Oikeudenmukaisuusarviointia perustelee myös ilmastopolitiikan hyväksyttävyyden merkitys. Mikäli harjoitettu politiikka koetaan oikeudenmukaisena, vahvistaa se yleistä tukea ilmastopolitiikalle.

Strategiassa kerrotaan, kuinka ilmastonmuutoksen torjumisessa ja siihen sopeutumisessa oikeudenmukaisuutta tarkastellaan usein ylikansallisesta ja ylisukupolvisesta näkökulmasta, eikä sitä tule jättää huomiotta tässäkin yhteydessä. On tärkeää tiedostaa, millaisia vaikutuksia strategiassa esitetyillä toimilla on oikeudenmukaisuuden näkökulmasta myös pitkällä aikavälillä.

Ilmastovaikutusten sosiaalinen arviointi ja seuranta

SOSTE katsoo, että strategian raportointi ja seuranta -osiossa tulisi näkyä selkeästi sosiaalisten vaikutusten arviointi. Kuten strategiassa on ilmaistu, ilmasto- ja energiastrategiassa linjattujen politiikkatoimien toteuttaminen, toteutumisen seuranta, toimien vaikutusten arviointi ja vaikutusten raportointi ovat olennainen osa ilmasto- ja energiapolitiikan kokonaisuutta.

Toimien seuranta, vaikutusten arviointi ja niistä raportointi jäävät vajaiksi, mikäli sosiaalisten vaikutusten arviointia ei oteta huomioon. Sosiaalisten vaikutusten arviointi mahdollistaisi esitettyjen ratkaisujen ja toimien vaikutusten laajemman seurannan, arvioinnin ja vertailun. Olisi tärkeää, että seurannassa ja arvioinnissa olisi mukana mittarit, joilla voidaan arvioida sosiaalisia vaikutuksia, kuten eriarvoistumis- ja tasa-arvokehitystä tai tulonjakovaikutuksia.

Strategiassa tulisi olla mukana läpileikkaavasti arvioinnin ja tiedontuotannon merkitys, jotta voi arvioida strategian vaikutuksia. Tämä vahvistaa myös kansalaisten, järjestöjen sekä muiden tahojen mahdollisuuksia arvioida ilmastopolitiikan suuntaa sekä strategisia valintoja.